

Горбунова К. В.

<https://orcid.org/0000-0002-1120-2682>

Харківський національний університет внутрішніх справ

Піддубна А. В.

<https://orcid.org/0000-0003-1244-2263>

Харківський національний університет внутрішніх справ

Нечаєва І. О.

<https://orcid.org/0000-0001-8354-7594>

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ «ВИТРЕБУВАННЯ» ТА «ОТРИМАННЯ» ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ

У статті досліджено проблемні аспекти розмежування процесуальних категорій «витребування доказів» та «отримання доказів» у кримінальному провадженні України. Актуальність теми зумовлена реформуванням кримінального процесуального законодавства, необхідністю забезпечення ефективності досудового розслідування та гарантування дотримання прав і свобод його учасників. В результаті дослідження встановлено, що у правозастосовній практиці відсутність єдиного підходу до розуміння зазначених понять призводить до їх ото-тоження, що негативно впливає на допустимість доказів та якість доказування.

Проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України, наукові підходи учених та судову практику щодо збирання доказів стороною обвинувачення. Доведено, що витребування та отримання доказів є самостійними процесуальними категоріями, що відрізняються за суб'єктною ініціативою, ступенем добровільності, механізмом реалізації та правовими наслідками. Обґрунтовано, що витребування є процедурою ініціювання надання доказів шляхом звернення з вимогою, тоді як отримання є фактичним набуттям доказової інформації або її матеріальних носіїв.

Окрему увагу приділено проблемі відсутності чіткого нормативного регулювання витребування доказів, а також питанням допустимості доказів, отриманих у такий спосіб. Запропоновано напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо законодавчого закріплення визначень досліджуваних категорій та встановлення правових наслідків невиконання вимог сторони обвинувачення.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказування, докази, витребування доказів, отримання доказів, сторона обвинувачення, досудове розслідування, допустимість доказів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування кримінального процесуального законодавства України особливого значення набуває забезпечення ефективності досудового розслідування та дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Одним із ключових елементів реалізації завдань кримінального провадження є належне збирання доказів стороною обвинувачення. Водночас у правозастосовній практиці виникають труднощі щодо правиль-

ного розуміння та співвідношення таких процесуальних категорій, як «витребування доказів» та «отримання доказів».

Неоднозначність тлумачення вказаних понять призводить до різного застосування положень Кримінального процесуального кодексу України, що може негативно впливати на допустимість доказів, ефективність досудового розслідування та дотримання принципу законності. Особливо актуальним є питання визначення процесуальної

природи витребування доказів як окремого способу збирання доказової інформації, а також його відмежування від безпосереднього отримання доказів уповноваженими суб'єктами кримінального провадження.

У зв'язку з цим, наукове дослідження різниці між витребуванням та отриманням доказів стороною обвинувачення має важливе теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика доказування у кримінальному провадженні неодноразово ставала предметом дослідження багатьох науковців. Значний внесок у розробку теоретичних засад доказування здійснили Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, О.В. Капліна, М.М. Михеєнко, В.Т. Малярєнко, В.О. Попелюшко, М.А. Погорецький, Л.Д. Удалова та інші вчені.

Окремі аспекти збирання доказів стороною обвинувачення, у тому числі питання витребування документів, речей та відомостей, досліджувалися у працях І.В. Басистої, С.О. Ковальчука, А.В. Панова, В.М. Тертишника та інших науковців. Разом із тим, у сучасній юридичній літературі відсутній єдиний підхід до розмежування понять «витребування» та «отримання» доказів. Часто ці категорії використовуються як тотожні, що ускладнює формування єдиної правозастосовної практики.

Недостатньо дослідженими залишаються питання процесуальної форми витребування доказів, юридичних наслідків невиконання вимог сторони обвинувачення про надання доказів, а також критеріїв допустимості доказів, отриманих у результаті витребування.

Постановка завдання. Мета статті є здійснення комплексного аналізу понять «витребування доказів» та «отримання доказів» у кримінальному провадженні, визначення їх спільних і відмінних ознак, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних функцій сторони обвинувачення у кримінальному провадженні є здійснення доказування, що передбачає збирання, перевірку та оцінку доказів. Відповідно до ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів міс-

цевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів та висновків ревізій і актів перевірок [1].

Аналіз зазначеної норми свідчить про те, що законодавець розмежовує поняття «витребування» та «отримання», використовуючи між ними сполучник «та». Це дає підстави вважати, що вказані категорії не є тотожними та мають самостійне процесуальне значення.

У науковій доктрині кримінального процесу витребування та отримання речей або документів традиційно розглядаються як два самостійні способи збирання доказової інформації сторонами кримінального провадження або судом [2, с. 223–229; 3, с. 1–24; 4, с. 117]. Ключова відмінність між досліджуваними правовими категоріями полягає у спрямованості процесуальної ініціативи. Витребування реалізується у вигляді направлення запиту (вимоги) про добровільне надання речей і документів. У свою чергу, отримання є пасивною формою акумуляції доказової інформації, яка полягає у прийнятті та приєднанні до матеріалів кримінального провадження речей або документів що надходять без відповідного попереднього запиту з боку органів досудового розслідування чи суду за ініціативним і добровільному рішенні суб'єкта, без процесуального спонукання.

Сторона обвинувачення зазвичай звертається до процедури витребування за наявності сукупності обставин: по-перше, існують достатні підстави вважати, що у певного підприємства, установи, організації чи фізичної особи знаходяться документи або інформація, які мають значення для кримінального провадження; по-друге, середовище зберігання документа не має самостійної доказової цінності або така цінність уже втрачена через зміну первинної обстановки; по-третє, відсутні підстави вважати, що документи можуть бути знищені чи змінені у проміжок часу між направленням вимоги та їх фактичним поданням [5, с. 81].

Процедура витребування документів органами досудового розслідування передбачає послідовність процесуальних дій: направлення письмової вимоги до відповідного адресата; виконання цієї вимоги суб'єктом, якому вона адресована; подальше прийняття отриманих документів та їх процесуальне фіксування у матеріалах кримінального провадження. Таким чином, витребування фактично зобов'язує органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємств,

установ, організацій, посадових і фізичних осіб щодо надання необхідних документів. Водночас кримінальне процесуальне законодавство не встановлює ані чітких строків реагування на таку вимогу, ані юридичних гарантій її обов'язкового виконання.

З огляду на це, витребування є доцільним у ситуаціях, коли відомо місце знаходження речей і документів та їх володільця; відсутній ризик їх знищення, приховування або внесення змін у період між направленням запиту та отриманням; існують обґрунтовані очікування добровільного виконання вимоги. Втім, зазначений механізм не застосовується щодо документів, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, службову інформацію або відомості, що становлять державну таємницю, оскільки їх отримання можливе виключно в порядку тимчасового доступу до речей і документів (ст. ст. 162, 163 КПК України).

Як зазначає О.В. Капліна, витребування слід розуміти як звернення з вимогою про добровільне надання речей, документів або відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Воно можливе лише тоді, коли достеменно відомо, де саме вони перебувають або зберігаються. При цьому законодавство не визначає єдиної обов'язкової форми реалізації такої вимоги, однак у науковій літературі перевага надається письмовій формі як більш процесуально визначеній та такій, що забезпечує належну фіксацію та допустимість доказів [6, с. 227].

Звісно, що у доктрині існує й альтернативна позиція, відповідно до якої відсутність у КПК України чітко визначених вимог щодо форми, змісту та відповідальності за невиконання вимоги про витребування фактично свідчить про обмеженість цього інструменту. Згідно з таким підходом, єдиними повноцінними процесуальними засобами отримання інформації залишаються тимчасовий доступ до речей і документів та обшук [7, с. 342].

С.В. Толокольніков розглядає витребування як спрощену процесуальну процедуру одержання доказів, яка не передбачає проведення слідчих (розшукових) дій у класичному розумінні. Її спрощений характер зумовлений добровільністю виконання вимоги та відсутністю примусових механізмів впливу на адресата [8, с. 123].

Отже, під витребуванням доказів доцільно розуміти процесуальну діяльність сторони обвинувачення, спрямовану на ініціювання надання певних речей, документів або відомостей шляхом

звернення з відповідною вимогою до фізичних чи юридичних осіб. Витребування характеризується активною поведінкою уповноваженого суб'єкта, який формує та направляє вимогу про надання необхідної інформації чи матеріалів.

Натомість отримання доказів є ширшим за змістом поняттям, що охоплює безпосереднє набуття стороною обвинувачення фактичного володіння доказовою інформацією або матеріальними носіями доказів. Отримання може відбуватися як унаслідок витребування, так і в результаті добровільного надання доказів особами без попередньої вимоги, проведення слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних заходів.

Окремо в науковій літературі отримання документів від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також фізичних і службових осіб розглядається як самостійний спосіб збирання доказів. Йдеться про випадки, коли передача матеріалів здійснюється виключно добровільно, без попереднього офіційного запиту з боку слідчого чи прокурора [9, с. 252; 10, с. 280].

Право на подання доказів є важливим елементом процесуального статусу учасників кримінального провадження, а також гарантією реалізації їхніх прав та інтересів. Для осіб, які не є учасниками провадження, таке подання може розглядатися як виконання громадянського або службового обов'язку. Однак у випадку добровільного надання документів ініціатива їх подання не належить стороні обвинувачення, що дає підстави окремим науковцям не вважати таке «отримання» повноцінним збиранням доказів.

У лінгвістичному аспекті терміни «отримувати» та «одержувати» у сучасній українській мові є синонімічними та означають прийняття або здобуття чогось, що надається, передається чи надходить від інших осіб. Натомість «збирати» трактується як процес систематичного об'єднання, накопичення або відбору елементів із різних джерел, що передбачає активну діяльність суб'єкта з формування цілісної сукупності даних або предметів [11, с. 441, 827].

Таким чином, витребування є способом ініціювання передачі доказів, тоді як отримання становить кінцевий результат відповідної процесуальної діяльності.

Важливо звернути увагу на те, що витребування доказів не завжди гарантує їх фактичне отримання. Особи, до яких звертається сторона обвинувачення, можуть відмовлятися надавати документи чи відомості, посиляючись на від-

сутність правових підстав, конфіденційність інформації або інші обставини. У таких випадках сторона обвинувачення змушена звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів відповідно до глави 15 КПК України [1].

На практиці досить поширеними є випадки, коли органи досудового розслідування направляють запити до підприємств, установ або організацій щодо надання певних документів. Проте правова природа таких запитів викликає дискусії. Частина науковців вважає їх формою витребування доказів, тоді як інші розглядають як окремий процесуальний інструмент отримання інформації.

Слід погодитися з позицією тих учених, які визначають витребування як самостійний спосіб збирання доказів. Його особливість полягає у відсутності примусового характеру. На відміну від тимчасового доступу до речей і документів або обшуку, витребування ґрунтується переважно на добровільному виконанні вимоги сторони обвинувачення.

Разом із тим отримання доказів може здійснюватися як у добровільному, так і в примусовому порядку. Наприклад, у результаті проведення обшуку слідчий або прокурор безпосередньо отримують доступ до речей та документів, що мають доказове значення. У цьому випадку отримання доказів відбувається незалежно від волевиявлення особи, у якої вони знаходяться.

Відмінність між витребуванням та отриманням доказів також простежується у їх функціональному призначенні. Витребування спрямоване на створення умов для подальшого отримання доказової інформації, тоді як отримання є завершальною стадією відповідного процесу.

Окремої уваги потребує питання допустимості доказів, отриманих у результаті витребування. Відповідно до положень КПК України доказ визнається допустимим за умови його отримання у порядку, встановленому законом. Якщо сторона обвинувачення отримала документи чи інші відомості без належного процесуального оформлення або з порушенням визначених процедур, це може стати підставою для визнання таких доказів недопустимими.

На нашу думку, доцільним є нормативне закріплення визначень понять «витребування доказів» та «отримання доказів» у КПК України. Це сприятиме однаковому застосуванню процесуального законодавства та мінімізує ризики визнання доказів недопустимими.

Крім того, потребує вдосконалення механізм відповідальності за безпідставну відмову у виконанні законних вимог сторони обвинувачення щодо надання документів або відомостей. Відсутність чітких правових наслідків ускладнює ефективне здійснення досудового розслідування та негативно впливає на оперативність кримінального провадження.

Висновки. Таким чином, витребування та отримання речей і документів є взаємопов'язаними, але не тотожними процесуальними категоріями у кримінальному провадженні. Витребування полягає у зверненні сторони обвинувачення з вимогою про надання доказів, тоді як отримання означає фактичне набуття доказової інформації або матеріальних носіїв доказів.

Основними відмінностями між зазначеними поняттями є їх правова природа, функціональне призначення, ступінь процесуального примусу та юридичні наслідки. Витребування має переважно ініціативний і добровільний характер, тоді як отримання може здійснюватися як добровільно, так і примусово.

З метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства доцільно доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України пунктами, що містять чіткі визначення досліджуваних категорій, а саме: «витребування доказів» як процесуальне звернення уповноваженої службової особи із законними вимогами про добровільне надання речей і документів, а «отримання доказів», визначити як факт безпосереднього набуття фізичного володіння речей і документів та процесуального закріплення цих об'єктів. По-друге: доповнити ст. 93 КПК України положеннями, які чітко регламентують форму та зміст письмового запиту (вимоги) сторони обвинувачення про витребування речей і документів, із обов'язковим зазначенням правових підстав та нормативно визначених строків його виконання. По-третє: доповнити КПК нормами, що визначають чіткі правові наслідки невиконання законних вимог сторони обвинувачення; по-четверте: уніфікувати судову практику щодо допустимості доказів, отриманих у результаті витребування.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у комплексному аналізі механізмів забезпечення допустимості доказів, отриманих стороною обвинувачення, а також у дослідженні міжнародного досвіду регулювання процедур збирання доказів у кримінальному провадженні.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 27 листопада 2013 р. Одеса : Юрид. літ, 2013. С. 223–229.
3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2. С. 1–24. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>
4. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування в досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 295 с.
5. Потомська Н.А., Грицюк І.В., Мілевський О.О. Збирання і дослідження документів при розслідуванні ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): монографія. Київ : Центр учб. літ., 2013. 160 с.
6. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.). МОН України. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 223–229.
7. Чемерис І.М. Проблемні питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 341–343. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/12248>.
8. Толокольніков С.В. Вдосконалення процесуальної форми витребування предметів і документів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 1. С. 122–127.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012; у 2 т. Т. 1. 768 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

Horbunova K. V., Piddubna A. V., Nechaeva I. O. THE DIFFERENCE BETWEEN REQUESTING AND OBTAINING EVIDENCE BY THE PROSECUTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

This article examines problematic aspects of distinguishing the procedural categories of “requesting evidence” and “obtaining evidence” in criminal proceedings in Ukraine. The relevance of the topic is conditioned by the reform of criminal procedural legislation, the need to ensure the effectiveness of pre-trial investigation, and the guarantee of observance of the rights and freedoms of its participants. It is established that in law enforcement practice, the absence of a unified approach to understanding these concepts leads to their conflation, which negatively affects the admissibility of evidence and the quality of proof.

The provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, scientific approaches of scientists and judicial practice regarding the collection of evidence by the prosecution are analyzed. It is proven that the request and receipt of evidence are independent procedural categories that differ in subjective initiative, degree of voluntariness, implementation mechanism and legal consequences. It is substantiated that the request is a procedure for initiating the provision of evidence by making a request, while receipt is the actual acquisition of evidentiary information or its material carriers.

Special attention is paid to the problem of the lack of clear regulatory regulation of the collection of evidence, as well as the issues of admissibility of evidence obtained in this way. Directions for improving criminal procedural legislation are proposed, in particular regarding the legislative consolidation of the definitions of the studied categories and the establishment of legal consequences of failure to comply with the demands of the prosecution.

Keywords: criminal proceedings, proof, evidence, requesting evidence, obtaining evidence, prosecution, pre-trial investigation, admissibility of evidence.

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026